

3. I. V. Ananova, O. I. Vlasova, A. S.Hulenko, I. V. Danyliuk, K. - M. Fadieieva, V. L. Shcherbyna (2015) The types of personal integrity of the modern ukrainian multicultural society *Socio-economic sciences and challenges of modern technology and planetary communication: International Conference on ICT Management for Global Competitiveness and Economic Growth in Emerging Economies ICTM 2015* : <http://papers.ssrn.com> Retrieved from URL: http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=2469326 [in Ukraine].

УДК 316.362:316.613.434-053.4

**СТИЛІ ТА ТИПИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ЯК МОЖЛИВА
ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Демченко М.О.,

асистент кафедри практичної психології

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Донецька обл.

marina.1403@mail.ru

У статті розкрито особливості сімейного виховання дітей дошкільного віку. Розкрито «психогенну теорію історії дитинства» (Л. Демоз). Проаналізовано класифікацію стилів сімейного виховання Д. Баумрінд (ліберальний, авторитарний і авторитетний). Охарактеризовано вплив сімейного виховання на формування особливостей характеру дитини. Розкрито сутність понять «агресія», «агресивність». Визначено підходи до пояснення природи агресії. Охарактеризовано чинники, що визначають можливий розвиток агресивності в поведінці дитини.

Ключові слова: діти дошкільного віку, стилі сімейного виховання, типи сімейного виховання, психоаналітичний підхід, етологічний підхід, ситуативна теорія агресія, теорія соціального научіння, дитячо-батьківські відносини, агресія, агресивність.

**ДЕМЧЕНКО М.А. СТИЛИ И ТИПЫ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ
КАК ВОЗМОЖНАЯ ПРЕДПОСЫЛКА ФОРМИРОВАНИЯ АГРЕССИВНОГО
ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА**

В статье раскрыты особенности семейного воспитания детей дошкольного возраста. Раскрыта «психогенная теория истории детства» (Л. Демоз). Проанализирована классификация стилей семейного воспитания Д. Баумринд (либеральный, авторитарный и авторитетный). Представлена характеристика

влияния семейного воспитания на формирование особенностей характера ребенка. Раскрыта сущность понятий «агрессия», «агрессивность». Определены подходы к объяснению природы агрессии. Охарактеризованы факторы, определяющие возможное развитие агрессивности в поведении ребенка.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, стили семейного воспитания, типы семейного воспитания, психоаналитический подход, этологический подход, ситуативная теория агрессии, теория социального научения, детско-родительские отношения, агрессия, агрессивность.

MARINA DEMCHENKO. STYLES AND TYPES OF FAMILY EDUCATION AS POSSIBLE FORMATION BACKGROUND AGGRESSIVE BEHAVIOR IN CHILDREN PRESCHOOL AGE

The article reveals peculiarities of family upbringing of preschool age children. Disclosed «psychogenic theory of history of childhood» L. Demoz: infantisidny throwing, ambivalent, obsessive, socializing, free styles. Analyzed the classification of styles of family education D. Baumrind: authoritarian style («autocratic», «dictatorship», «domination»), democratic style («authoritative», «cooperation»), liberal style («indulgent», «gipoopeka»). We trace the dependence of consciousness on the characteristics of family education (M. Lisina).

We analyzed the effect of typical cases of family education on the formation of character traits of the child (P. Lesgafi): hypocritical, ambitious, amiable, soft-scored, viciously oppressed, downtrodden and types.

The characteristic of the influence of family education on the formation characteristics of the child's character. The essence of the concepts of «aggression», «aggressive». Approaches to explaining the nature of aggression: psychoanalytical, ethological approaches, situational aggression theory, social learning theory. To characterize the factors that determine the possible development of aggressive behavior in the child.

Keywords: pre-school children, the styles of family education, family education types, the psychoanalytic approach, ethological approach, situational theory of aggression, social learning theory, parent-child relationships, aggression, aggression.

Постановка проблеми. Проблеми сімейного виховання можуть стати глобальними проблемами того суспільства, в якому ми маємо жити. Якщо ми погано виховуємо своїх дітей або намагаємося зовсім перекласти турботу про них на чужі плечі – ми своїми руками будуємо собі майбутнє, в якому нас будуть оточувати, можливо, успішні і ділові, але байдужі люди.

Виклад основного матеріалу статті. Вчителі та вихователі наших дітей скаржаться, що батьки абсолютно перестали цікавитися вихованням дітей. Батьки з ранніх років віддають дитину на бальні танці, в спортивну секцію, запрошують додому логопеда. Ключові слова тут «віддають» і «запрошують», і це одна з основних проблем сімейного виховання. Батьки намагаються всіма силами перекласти на чужі плечі виховання власних нащадків, абсолютно забуваючи про те, що сімейне виховання закладає основу особистості. І це саме та сфера, де можна повністю довіритися фахівцям, потрібно вкласти власну душу.

Відомо, що сімейне виховання відрізняється від громадського низкою характеристик. По-перше, воно засноване на любові батьків до дитини і їх турботі про успішність дитини в майбутньому.

Для дитини сім'я є першою різновіковою соціальною групою, в якій вона вчиться спілкуватися з молодшими і старшими людьми, дізнається, як поводитися чоловіки і жінки в різних ситуаціях взаємодії, і це друга особливість сімейного виховання. Третя характеристика сім'ї як виховного середовища полягає в тому, що сім'я для дитини є прототипом суспільства в широкому розумінні цього слова: в сім'ї дитина вчиться дотримуватися законів (сімейних правил), дізнається, що порушення законів тягне за собою покарання і «хороша» поведінка обіцяє заохочення з боку оточуючих.

Четверта особливість сімейного виховання полягає в тривалості його впливу: він починається з моменту появи дитини на світ і триває протягом усього життя людини. Кожна родина виховує унікальну дитину. Це пов'язано з великою кількістю чинників, що впливають на складання стилю виховання в сім'ї: спосіб життя сім'ї, рівень культури й освіти, ставлення до виховання батьків і багато інших [7].

Дослідник О. Венгер вважає, що стиль виховання – це стиль взаємин із дитиною у сім'ї, що характеризується ступенем контролю, турботи й опіки, особливостями емоційних контактів між батьками і дитиною (емоційно теплий – емоційно холодний), характером керівництва поведінкою дитини з боку дорослих (демократичний – авторитарний), кількістю заборон (обмежувальний – потуральний) і т.ін. [6].

Існує безліч теорій і концепцій, пов'язаних із особливостями сімейного виховання. Однією з них є «психогенна теорія історії дитинства», сформульована американським психологом Л. Демоз. Головний предмет цієї теорії – відношення батьків до дітей. У відповідності зі своїми ідеями дослідник поділяє всю історію дитинства на шість періодів, кожному з яких відповідає свій стиль виховання, характер взаємин між батьками і дітьми.

1. Інфантицидний стиль (до IV ст. н.е.). Характеризується масовим дітовбивством, а ті діти, які вживали, часто ставали жертвами насильства.

2. Кидаючий стиль (IV-XIII ст.). Характеризується тим, що дитину віддавали годувальниці, до монастиря або на виховання в чужу сім'ю, або тримали занедбаною і пригнобленою у власному будинку.

3. Амбівалентний стиль (XIV-XVII ст.). Визначається тим, що дитині вже дозволено увійти в емоційне життя батьків і її починають оточувати увагою, хоча їй ще відмовляють у самостійному духовному існуванні. Поширений образ цієї епохи – «ліплення» характеру.

4. Нав'язливий стиль (XVIII ст.) Дитину вже не вважають небезпечною істотою або простим об'єктом фізичного догляду. Батьки стають їй значно ближче. Але це супроводжується нав'язливим прагненням повністю контролювати не тільки поведінку, а й внутрішній світ, думки, волю і почуття дитини. Такий стан значно посилює конфлікти батьків і дітей.

5. Соціалізуючий стиль (XIX – середина XX ст.). Мета виховання – не тільки завоювання і підпорядкування дитини, скільки тренування її волі, підготовку до майбутнього самостійного життя. Стиль має різні теоретичні обґрунтування, але у всіх випадках дитина є скоріше об'єктом, а не суб'єктом соціалізації.

6. Вільний стиль (починається в середині XX ст.). Припускає, що дитина краще за батьків знає, що їй потрібно на кожній стадії життя. Тому батьки прагнуть не стільки дисциплінувати або «формувати» дітей, скільки допомагати індивідуальному розвитку. Звідси – прагнення до емоційного контакту з дітьми, взаєморозуміння і т.ін. [8].

У сучасній психологічній науці важливого значення для виділення стилів сімейного виховання мали роботи Д. Баумрінд. У класифікації Д. Баумрінд виділяються три стилі, що представляють собою комбінацію з таких елементів, як зрілість вимог, контроль, комунікативність і освітній ефект, які утворюють ліберальний, авторитарний і авторитетний стилі батьківського виховання

Авторитарний стиль («автократичний», «диктат», «домінування») – всі рішення приймають батьки, вони обмежують самостійність дитини, не вважають за потрібне якось обґрунтовувати свої вимоги, супроводжуючи їх жорстким контролем, суворими заборонами, фізичними покараннями. При такому вихованні у дітей формується лише механізм зовнішнього контролю, заснований на почутті провини або страху перед покаранням, і як тільки загроза покарання ззовні зникає, поведінка може стати некерованою. При цьому стилі сімейного виховання, відносини виключають душевну близькість із дітьми.

Демократичний стиль – («авторитетний», «співпраця») – батьки заохочують особисту відповідальність і самостійність своїх дітей відповідно до їхніх вікових можливостей. Батьки вимагають від дітей осмисленої поведінки і намагаються допомогти їм, чуйно ставлячись до їхніх запитів. Діти включені в обговорення сімейних проблем, беруть участь в ухваленні рішень, вислуховують і обговорюють думку і поради батьків. При цьому батьки виявляють твердість, піклуються про справедливість і послідовність у дотриманні дисципліни.

Ліберальний стиль («поблажливий», «гіпоопіка») – дитина належним чином не направляється, практично не знає заборон і обмежень із боку батьків або не виконує вказівок батьків, для яких характерне невміння, нездатність або небажання керувати дітьми [4].

Дослідниця М. Лісіна простежила розвиток самосвідомості дошкільників у залежності від особливостей сімейного виховання. Діти з точним уявленням про себе виховуються в сім'ях, де батьки приділяють їм достатньо багато часу; позитивно оцінюють їх фізичні та розумові дані, але не вважають рівень їх розвитку вище, ніж у більшості однолітків; прогнозують гарну успішність у школі. Цих дітей часто заохочують, але не подарунками; карають, в основному, відмовою від спілкування. Діти із заниженим уявленням про себе ростуть в сім'ях, в яких із ними не займаються, але вимагають слухняності; низько оцінюють, часто дорікають, карають, іноді – при сторонніх; не очікують від них успіхів у школі і значних досягнень у подальшому житті [3].

Видатний російський педагог П. Лесгафт у книзі «Семейное воспитание ребенка и его значение» простежив вплив сімейного виховання на формування особливостей характеру дитини і виділив найбільш загальні типові випадки.

Лицемірний тип. Спочатку така дитина відрізняється скромністю і веселою поведінкою. Але вона не користується повагою серед своїх товаришів, стосовно яких поводить себе грубо, самовпевнено. В своїх діях керується тільки особистою вигодою і зовсім байдужа до страждань і турбот інших. Вимоги дорослих людей виконує тільки під страхом покарання чи неприємностей. Переважно така дитина ізольована від колективу.

Формуванню такого типу сприяли певні сімейні умови, коли батьки самі поводитися лицемірно, сповідували подвійну мораль, були цинічними у ставленні до людської доброчесності, демонстрували зневагу до людей.

Честолюбний тип. Такі діти відрізняються достатньо помітним почуттям гідності, як правило, закохані в самих себе, вважають себе надзвичайними.

Формуванню такого типу сприяє родинне оточення, де в дитині вбачають майбутнього генія, стимулюють її дух до змагання, бажання бути першою, почуття марнославства і переваги над іншим.

Добродушний тип. Така дитина тиха, спокійна, уважна. Вона користується повагою товаришів, сміливо захищає невинних, не сприймає неправду і насильство.

Взагалі, це добра і любляча дитина в сім'ї, в якій між батьками існують спокійні, доброзичливі стосунки, до дитини ставляться рівно і з повагою. Як правило, це батьки з виваженим характером, з твердими етичними правилами. Дитину вони люблять, але не розпещують. Для дитини такого типу притаманні такі якості, як альтруїзм, гуманізм, симпатія до інших людей.

М'яко-затурканий тип. Така дитина затуркана надмірними пестощами. Для неї характерно: надзвичайна сором'язливість у новому оточенні, невпевненість у своїх діях, намагання наслідувати поведінку інших. Вона позбавлена будь-якої ініціативи.

Такий тип дитини виховується в сім'ї, де спроба будь-якої діяльності стримувалася, коли замість дитини все робили дорослі, всі її бажання задовольнялися. У дитини такого типу сформовані такі якості: егоїзм, егоцентризм, байдужість до близьких.

Злісно-затурканий тип. Дитина, цього типу похмура, надзвичайно недовірлива до дорослих, на прояви ласки чи ніжності відповідає різкими відштовхуючими рухами

Головними особливостями сімейного виховання, які призвели до формування дитини такого типу, є: жорстокість, надмірні фізичні покарання за будь-яку провину, негативна оцінка всіх її вчинків.

Пригноблений тип. Характерна риса характеру дитини цього типу – скромність і працьовитість. Не знаходячи у собі ніяких талантів і здібностей, вона часто відмовляється від діяльності, яка потребує ініціативи і самостійності, і довго зважається на нову справу.

Егоїстичні прояви у неї відсутні; вона завжди м'яко і уважно ставиться до інших, ніколи не запобігає перед ними і не ображає їх. Вона дуже вдячна людям, які зробили їй послугу і можливими засобами намагається не залишитися у боргу.

Така дитина, як правило, жила і розвивалася у дружній трудовій сім'ї, на долю якої припадали труднощі, бідність, а іноді й злидні.

Наведені приклади характерологічних типів дітей дають можливість простежити вплив психологічного клімату сім'ї, поведінки подружжя, їх способу життя на формування характеру дитини [10].

Сім'я – первинне і найбільш важливе середовище для соціалізації дитини. Саме сімейний вплив визначає подальший розвиток особистості, становлення її смислової сфери і формування системи відносин до навколишнього світу, інших людей, самого себе.

На думку дослідників А. Варга, В. Століна, батьківські ставлення – це система різноманітних почуттів до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру і особистості дитини, її вчинків. Для розвитку позитивних дитячо-батьківських відносин дорослі повинні мати певний рівень знань із проблеми виховання і взаємовідносин із дитиною (О. Смирнова, М. Бикова та ін.). Дитяча агресивність формується з перших років життя при певних умовах. Найважливішими з них є стилі сімейного виховання. В основі авторитарного стилю лежить бажання батьків повністю підкорити волю дітей, зробити їх безініціативними, контролювати поведінку і бажання. Досягається це шляхом повного контролю і системою покарань. Посягання на внутрішній світ дитини призводить до гострих конфліктів. При демократичному стилі батьки встановлюють дружні відносини з дитиною, залучають її до вирішення сімейних проблем, заохочують її ініціативу. Подібний стиль виховує в дитині відповідальність, самостійність, активність, ініціативність. При ліберальному стилі спостерігається відсутність будь-яких обмежень у дітей, позбавлення батьківського керівництва. Ліберальні батьки не виконують свої функції, зокрема не ставлять своїм дітям розумних заборон. Стиль відчуження відрізняється низькою увагою до дітей, відсутністю обмежень через брак інтересу до них. Тут потурання батьків поєднується з відкритою ворожістю до дитини. У такій сім'ї дитина відкрито дає волю своїй агресивній поведінці. Важливим аспектом впливу сім'ї на формування агресивної поведінки є прояв агресії в сімейних відносинах [9].

Агресія – це мотивована деструктивна поведінка, яка протирічить нормам і правилам існування людей у суспільстві, яка наносить фізичну чи моральну шкоду людям або викликає у них психологічний дискомфорт.

Агресивність – якість особистості, яка виражається в готовності до агресії [1].

У психологічній науці існує кілька підходів до пояснення природи агресії.

У психоаналітичному підході (З. Фрейд) агресія розглядається як породження інстинкту боротьби, поряд із інстинктами життя, смерті, руйнування. З. Фрейд, досліджуючи природу агресії, припустив, що в людині безперервно виробляється агресивна енергія, яку вона періодично «викидає», навіть іноді без видимої причини.

У етологічному підході (К. Лоренц) стверджується, що агресія є невід'ємною частиною людської природи і бере свій початок із природженого інстинкту боротьби за виживання.

Згідно ситуативної теорії агресії (Дж. Доллард) до агресії завжди призводить фрустрація (перешкода, роздратування), проте агресія не завжди проявляється по відношенню до фрустратора. Часто через страх покарання, сильної реакції людина переносить свої агресивні дії на іншу людину або об'єкти, які не можуть відповісти їй тим же. Н. Міллер висунув систематизовану модель, яка пояснює появу такого феномена. Він припустив, що подібна поведінка агресивної людини обумовлена трьома факторами: силою спонукання до агресії; силою факторів, що гальмують дану поведінку; схожістю кожної потенційної жертви з фруструючим фактором.

Заслуговує на увагу і теорія соціального научіння агресії (А. Бандура), яка стверджує, що агресивна поведінка являє собою складну систему навичок, що вимагає тривалого всебічного навчання. Людина повинна спостерігати за соціальними формами прояву агресії і засвоювати їх.

Ми виділили далеко не всі, а лише провідні теорії, що пояснюють таке явище, як агресія. Вже сама поява таких теорій свідчить про серйозність і неоднозначності обговорюваного явища, а в самих теоріях міститься думка про те, що агресія закладена в людині від народження, а агресивність як соціальна якість набувається дитиною дуже рано, якщо у неї є можливість спостерігати її прояви в навколишньому житті [2].

Дослідники Р. Сірс, Е. Маккобі, К. Левін виявили два головні чинники, що визначають можливий розвиток агресивності в поведінці дитини:

- 1) поблажливість, тобто ступінь готовності батьків прощати вчинки, розуміти і приймати дитину;
- 2) суворість покарання батьками.

Автори дослідження відзначають, що найменш агресивні ті діти, батьки яких не були схильні ні до поблажливості, ні до покарання. Їх позиція – засудження агресії і доведенні цієї позиції до дитини, але без суворих покарань у разі проступку [5].

Висновки. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми дійшли висновку, що прояви агресивної поведінки залежать від стилю сімейного виховання. Актуальність проблеми впливу стилів сімейного виховання на агресивну поведінку дітей визначається тим, що міжособистісні відносини в сім'ї і, перш за все, дитячо-батьківські, мають вирішальний вплив на формування особистості і поведінки дітей.

ЛИТЕРАТУРА

1. Истратова О.Н. Большая книга детского психолога / О.Н. Истратова, Г.А. Широкова, Т.В. Эксакусто. – Изд. 2-е. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 568 с.
2. Козлова С.А. Анализ причин проявления агрессивности у современных дошкольников / С.А. Козлова // Современное дошкольное образование : теория и практика. – 2008. – №1. – С. 62-64.
3. Кураев Г.А. Возрастная психология. Курс лекций / Г.А. Кураев, Е.Н. Пожарская. – Ростов н/Д, 2002. – 146 с.
4. Либин А.В. Системная психотерапия Д. Баумринд / А.В. Либин. – СПб. : Питер, 1999. – 214 с.
5. Осницкий А.К. Психологический анализ агрессивных проявлений учащихся / А.К. Осницкий // Вопросы психологии. – 1994. – №3. – С. 61-68.
6. Психология развития : слов. / Ред. А.Л. Венгер. – М. : Per Se; СПб. : Речь, 2005. – 175 с.
7. Стили семейного воспитания : отечественная и зарубежная классификация [Электронный ресурс] / Т.Л. Кузьмишина, Е.С. Амелина, А.А. Пермякова, Е.А. Хохлова // Современная зарубежная психология. – 2014. – Том 3. – № 1. – С. 16-25. URL: <http://psyjournals.ru/jmfp/2014/n1/69040.shtml> (дата обращения: 19.04.2016).
8. Целуйко В.М. Вы и ваши дети : Психология семьи / В.М. Целуйко. – Ростов-на-Дону : Изд-во «Феникс», 2004. – 283 с.
9. Шевырева Е.Г. Влияние стилей семейного воспитания на агрессивное поведение детей младшего школьного возраста / Е.Г. Шевырева, М.Б. Сегеда // Фундаментальные и прикладные исследования: проблемы и результаты. – 2015. – №19. – С. 65-68.
10. Якубова Ю.М. Проблемні сім'ї : діти і батьки / Ю.М. Якубова. – К., 1998. – 99 с.

REFERENCES

1. Istratova, O.N. (2008). *Bol'shaya kniga detskogo psihologa [The Big Book of a child psychologist]*. Rostov n/D : Feniks [in Russian].
2. Kozlova, S.A. (2008). Analiz prichin proyavleniya agressivnosti u sovremennyh doshkol'nikov [Analysis of the causes of manifestation of aggression in modern preschoolers]. *Sovremennoe doshkol'noe obrazovanie : teoriya i praktika – Modern preschool education: Theory and Practice, 1*, 62-64 [in Russian]
3. Kuraev, G.A., & Pozharskaya, E.N. (2002). *Vozrastnaya psihologiya [Age-related psychology]*. Rostov n/D [in Russian].

4. Libin, A.V. (1999). *Sistemnaya psihoterapiya D. Baumrind [Systemic therapy D. Baumrind]*. SPb.: Piter [in Russian].
5. Osnickij, A.K. (1994). Psihologicheskij analiz agressivnyh proyavlenij uchashchihsya [Psychological analysis of the aggressive manifestations of students]. *Voprosy psichologii – Questions of psychology*, 3, 61-68 [in Russian].
6. Venger, A.L. (Eds.). (2005). *Development Psychology: Dictionary*. M. : Per Se; SPb. : Rech.
7. Kuzmishina, T.L., & Amelina, E.S., & Permyakova, A.A., & Khokhlova, E.A. (2014). Stili semejnogo vospitaniya : otechestvennaya i zarubezhnaya klassifikaciya [Styles of family education: domestic and foreign classification]. *Sovremennaya zarubezhnaya psichologiya – Modern foreign psychology*, Vol. 3, 1, 16-25. Retrieved from <http://psyjournals.ru/jmfp/2014/n1/69040.shtml> [in Russian].
8. Celujko, V.M. (2004). *Vy i vashi deti : Psichologiya sem'i [You and your kids: Family Psychology]*. Rostov-na-Donu : Izd-vo «Feniks» [in Russian].
9. Shevyreva, E.G. & Segeda, M.B. (2015). Vliyanie stilej semejnogo vospitaniya na agressivnoe povedenie detej mladshego shkol'nogo vozrasta [Influence of Family Education Style on the aggressive behavior of children of primary school age]. *Fundamental'nye i prikladnye issledovaniya: problemy i rezul'taty – Basic and applied research: issues and results*, 19, 65-68 [in Russian].
10. Yakubova, Yu.M. (1998). *Problemnii sim'i : diti i bat'ki [Problem families, children and parents]*. Kyiv (in Ukraine).

УДК 159.922.73 + 316.614.6] – 053.4

МОТИВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ОСВІТНЬО - ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Завязун Т. В.

викладач ЖОШПО, кандидат психологічних наук

Кльоц Л. А.

викладач ЖОШПО кандидат психологічних наук

У статті обґрунтовано значення мотивації як засобу активізації освітньо-виховного процесу в дошкільному закладі, розкрито її вплив на особистісний розвиток дитини-дошкільника. Акцентовано увагу на необхідності пошуку найбільш ефективних умов організації навчального процесу, спрямованого на формування не тільки змістовної (знання) та операційної (уміння) сторони програми, а й мотиваційної.